

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΝΤΟΥΝΙΑ

Στο τελευταίο βιβλίο του ο Μισέλ Φάις επανέρχεται σε ένα έργο με διακριτό ρόλο στο βιβλίο του «Πορφύρα γέλια» εκεί οι «Βάκχες» πλαισιώνουν την παραφορά, τη σύγκρουση και την πτώση του κεντρικού ήρωα, αλλά και όσων διασταυρώνονται με την αιματηρή γραμμή της μεταπολεμικής ιστορίας μας. Ο εξόριστος Ευριπίδης τον ενδιαφέρει ήδη εμμονικά: «Κάποτε του είπα ο Ευριπίδης είναι παντού. [...] Ντοντς, Βερνάν, Βιντάλ Νακέ. Δεν είναι μόνο ο Διόνυσος. Μην κολλάς. Είναι και Πενθέας και Κάδμος, και Τειρεσίας και Αγαύη και χορός». Η ολική επαναφορά της τραγωδίας στη «φάρσα αφανισμού» με τίτλο «Caput mortuum (1392)» προβάλλει τώρα μέσα από ένα παλιόμψηπο επανειληφθέν: προσεκτικά φιλοτεχνημένη σύνθεση αρχαίων θραυσμάτων, βιογραφίας και μύθου, διάλογος λοξός με την ιστορία, την τέχνη, τη φιλοσοφία, τη λήμπη, το άγχος της ύπαρξης. Και στον πυρήνα του δράματος ο οικογένεια: «ΑΥΛΙΑ. Κάδμικο / αυτή η πηχτή, γλυκερή, απδιστικά / μπόκα σφαγείου». Όλα αυτά μέσα από συνεχείς εντάσεις, συγκρούσεις, αμφιθυμίες και απεγνωσμένη αναζήτηση νοήματος. Και πώς αλλιώς, αφού στο πιο αμφιλεγόμενο έργο του Ευριπίδη τουλάχιστον δύο ερμηνευτικές θεωρίες αντιμάχονται: η στροφή στον μυστικισμό ενός γέρου που βλέπει το επερχόμενο τέλος ή μια ανελέητη κριτική στη θρησκοληψία, στην εξουσία και στο παράλογο; Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, οι «Βάκχες», με την ανάμειξη ομορφιάς και αποτρόπαιου θεάματος, λυρικής ευαισθησίας και βάρβαρης έκφρασης, είναι το έργο που ταίριαζε στις πρωτοπορίες του εικοστού αιώνα και μέσα από αυτές αναδύθηκε.

Οι «Βάκχες» ανέβηκαν το 1908, με μεγάλη καθυστέρηση στη σκηνή του Royal Court, ενός θεάτρου γνωστού για τη σκηνοθεσία δραμάτων υπέρ των γυναικών με τη Lillah McCarthy στον ρόλο του Διονύσου. Ο θεός του δράματος επέστρεψε, έπειτα από 2.500 χρόνια, με τη μορφή μιας γυναίκας μέσα στο δυναμικό ξέσπασμα του φεμινιστικού κινήματος. Η Winifred Mayo που ενσάρκωνε τον ρόλο της Αγαύης ήταν μια ακτιβίστρια που είχε φυλακιστεί για τη συμμετοχή της στο κίνημα των σουφραζετών. Οι ιδέες της Ντεκαντάνς για την κατάργηση του κοινωνιοπολιτισμικού στάτους

Ο Πενθέας διαμελίζεται από την Ινώ και τη μητέρα του, την Αγαύη. Παράσταση από αγγείο του 450 π.Χ. που βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου

Ελεγείο και σάτιρα

Η νουβέλα του Μισέλ Φάις «Caput mortuum (1392)- Φάρσα αφανισμού» και οι «Βάκχες» του Ευριπίδη

είχε ανοίξει ήδη τη συζήτηση για τις μορφές της πολιτικής και καλλιτεχνικής πρωτοπορίας.

Το 1969, ο Richard Schechner οργάνωσε μια περφόρμανς βασισμένη στις «Βάκχες» σε ένα γκαράζ της Νέας Υόρκης με τίτλο «Dionysus in 69». Το κείμενο του Ευριπίδη ήταν το μέσον για να εκφραστούν τα πρωτοποριακά κινήματα της εποχής: χίπις, φεμινίστριες, ομοφυλόφιλοι, αντιπολεμικές διαμαρτυρίες. Το αρχαίο κείμενο μεταφέρθηκε στην αμερικανική σύγχρονη πραγματικότητα, με έμφαση στη βία, τη σεξουαλικότητα, το αίμα, τον πόλεμο του Βιετνάμ. Η περφόρμανς, όπου οι ηθοποιοί ανακατεύονταν με το κοινό καταργώντας τα στεγανά ανάμεσα στη σκηνή και την πλατεία και όπου μίμησης σεξουαλικών πράξεων συνδυάζονταν με πολιτικό λόγο, καταγράφηκε ως ιστορική για το σύγχρονο θέατρο.

Στη δομή της ευριπίδειας τραγωδίας εμπεριέχεται η ιδέα της καταστροφής του παλιού και της εγκαθίδρυσης ενός νέου μοντέλου. Ο Φάις φέρνει τη δική του δημιουργική πρόταση διαστέλλοντας τα όρια των ειδών. Έτσι δημιουργεί ένα υβριδικό κείμενο συνδυάζοντας αφηγηματικούς, δραματικούς και ποιητικούς τρόπους,

διατρώντας αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη με τις συνεχείς μεταπτώσεις των πρώων και τις αλλαγές τόνου, από τον πένθιμο στον ελαφρύ και από τον υψηλό στον γελοίο. Είναι μια γραφή χωρίς στεγανά: «οι μεσοτοκίες ανάμεσα στο ιδιωτικό και στο δημόσιο, στο οικείο και στο ανοίκειο, στο πραγματικό και στο φανταστικό υποχωρούν». Ένας θίασος ανδρών και γυναικών κατακερματισμένων εσωτερικά, με αδυναμία ουσιαστικής επικοινωνίας, που αλλάζουν μάσκες και ενδύματα, που βρίσκονται μεταξύ

πραγματικότητας και ονείρου, που παραπαίου, γλιστράνε, πέφτουν και ξανασηκώνονται ακρωτηριασμένοι, επιθετικοί, παθητικοί. Με τα λόγια του Φάις: «περιδινείται το κείμενο όπως ο εκστασιασμένος, ο εκτός εαυτού, ο αφοροδιακά πένθιμος χορός των Βακχών».

Τέσσερα διακριτά – και διασταυρούμενα στο βάθος – νήματα υφαίνουν τη δομή του έργου: Α. «Ψευδο-Αγέλαστος ή καθ' ύπνον σημειώσεις», όπου μελετώντας τον Ευριπίδη ο αφηγητής παραπέμπει ταυτόχρονα στον αρχαίο αλλά και στον νέο συγγραφέα, στη βιογραφία και στην αυτοβιογράφηση. Β. «Οικογενειακά βίντεο», διάλογοι και δράση Αγαύης και Σεμέλης, Διονύσου και Πενθέα, αλλά και των προσώπων που τους περιβάλλουν, των Τειρεσία, Κάδμου, Δία και Εχίονα, μεταφερόμενα στη σύγχρονη πραγματικότητα. Ο Δραματοθεραπευτής παρών σε διαφορούμενο ρόλο δασκάλου ή ψυχαναλυτή / παρατηρητή. Γ. «Τραγωδία για ραμμένο στόμα», τα στάσια του αρχαίου δράματος, που εδώ παίρνουν τη μορφή μοιρολογίου, ελεγείου ή αυτοαναφορικής εξομολόγησης. Δ. «Project P.», οντισιόν μιας ηθοποιού για τον ρόλο της Ηλείρας, της αδελφής του Πενθέα, η οποία

Μισέλ Φάις «CAPUT MORTUUM (1392) - ΦΑΡΣΑ ΑΦΑΝΙΣΜΟΥ» Εκδόσεις Πατάκη, 2021, σελ. 192

δεν αναφέρεται στην τραγωδία του Ευριπίδη, σύμφωνα όμως με τον μύθο πήρε την τέφρα του αδελφού της και την πήγε στη Χαονία.

Ο αριθμός 1392 παραπέμπει στους σωζόμενους στίχους των «Βακχών», ενώ στο εξώφυλλο, φωτογραφία ακρωτηριασμένου αγάλματος, ακέφαλου και με αποσπασμένο φαλλό, τραβηγμένη από τον ίδιο τον συγγραφέα, συνδέει τον αποκεφαλισμό με τον ενοχιασμό, φανταστικά γνωστό ψυχαναλυτικό μοτίβο: «ο Διόνυσος κόβει την καρωτίδα του Πενθέα και ο Πενθέας ευνοικίζει τον Διόνυσο». Η φωτογραφία που λειτουργεί σαν ισχυρό περιεχόμενο, μαζί με τον τίτλο. Το «νεκρό κεφάλι» δεν είναι όμως μόνο αυτό: «Για αυτό ένα caput mortuum σκεπάζει τα πάντα [...] / Ένα άχρηστο υπόλειμμα οξειδωσής χαλκού ή σιδήρου. / Ένα νεκρό κεφάλι. [...] / Μια επίμονη αλχημεία θανάτου». Η διαμελισμένη Μπάρμπι στο οπισθόφυλλο παραπέμπει στον παιδικό τρόπο του διαμελισμού και της καταστροφής. Στέκομαι όμως και στο τελευταίο, συναισθηματικά φορτισμένο περιεχόμενο σε αυτήν την πολυεστιακή «ελεγείο και σάτιρα». Ο Φάις αφιερώνει το βιβλίο στην αδελφή του, θυμίζοντας στον αναγνώστη την Ηπειρο, αδελφή του Πενθέα, αντίθετη στη φορά του χορού και του χρόνου: «Θα γονάτιζε. Η αδελφή μπροστά στον αδελφό. Και θα του μοιρούριζε μια μελωδία. Κάτι ανάμεσα σε πνευμονικό μοιρολόι και σπρίτσουαλ». Να μιλάς για τον εαυτό σου μέσα από ξένα κάτοπτρα στο πέρασμα του χρόνου, είναι μία από τις στρατηγικές συγγραφής, κατά τον Φάις: ανιχνεύεται στον Εβραίο Καϊμή («Το μέλι και η στάχτη του Θεού», 2002), στον Θρακιώτη Βιζυηνό («Ελληνικά αϊπνία», 2004), στον Εβραίο Κάφκα («Η ερευνητρία», 2020). Στις «Βάκχες», μέσα από πολλαπλά προσώπεια, κυρίως όμως του Ευριπίδη και του Πενθέα, η αυτοβιογραφική διάσταση γίνεται οδυνηρά προσωπική και διαβρωτικά γοητευτική. Ένα πολυπρισματικό, ώριμο έργο, που δείχνει ότι ακόμα πολλά μπορούν να ειπωθούν.

Η Χριστίνα Ντουνιά είναι ομότιμη καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας ΕΚΠΑ και συγγραφέας